

YALANCIBİLİMSEL UYGULAMALAR

M. Oğuz GÜÇ

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Farmakoloji Anabilim Dalı, ANKARA
oguc@hacettepe.edu.tr

ÖZET

Geleneksel olarak bilimin tanımını yapmakta fazla zorluk çekmeyen kamuoyu, zamanımızda sahte bilim kavramının neleri kapsadığını net olarak tanımlamakta zorlanmaktadır. Bu durumun oluşmasında bilgi kaynaklarının bilinçli veya bilinçsiz olarak yanıltma ve çıkar amaçlı kötü kullanımının yanı sıra, yüzeysel bakışla bilimadamları zannedilen kişilerin de suistimalleri rol oynamaktadır. İyi niyetle yapılan naif sağaltma çabalarının bile sofistike hastalıkların tedavisinde zarar verdiği gerçeğinden yola çıkarak kötü niyetle tezgahlanıp pazarlanan yalancibilimsel uygulamaları öncelikle ayırt edebilmenin, sonra da önlemenin mekanizmaları acilen kurulmalıdır.

Anahtar sözcükler: sahte bilim, suistimal, şarlatanlık

SUMMARY

Pseudoscience

Although science can be described almost accurately, the description of pseudoscience can be tricky among public. In addition to the information bombardment through various media, the deliberate twisting of the truth about medicinal facts by the health professionals further complicates the diagnosis of pseudoscience. Since the naive treatment attempts propose serious threats to the management of sophisticated illnesses, intentional manipulation of the facts through pseudoscientific applications inflict unavoidable irreparable damage. Thus the diagnosis of pseudoscientific applications is crucial step in combating with its potential hazards to public well-being.

Keywords: abuse, pseudoscience, quackery

Tıp alanındaki gelişmelerin üstel biçimde artması yalancibilimsel (=pseudoscientific) tıp uygulamalarının, bilimsel (=kanıta-dayalı) tıp uygulamalarından ayırdedilebilirliğini zorlaştırmaktadır. Özellikle de geçmiş yüzyıllardaki şarlatanlıkların günümüzde yerini daha sofistike aldatma yöntemlerine bırakmış olması, sade vatandaşların ve kimi sağlık profesyonellerinin akıllarını karıştırmaktadır.

Yalancibilimsel uygulamalar iyi niyetle veya kötü niyetle planlanmış ve uygulanıyor olabilirler. Her ne kadar iyi niyet ürünü olan davranışları kabahat kategorisinde değerlendirerek daha toleranslı yaklaşmak alışıl gelen bir uygulama olsa da, sonuçları itibarıyla toplumun göreceği zarar, kötü niyetle planlanmış olanların oluşturduğu zarardan pek farklı olmamaktadır. Dolayısıyla yalancibilimsel uygulamalara "sıfır tolerans" ile yaklaşmak tüm tarafların yararına dır. Nedir peki yalancibilimsel uygulamaların

karakteristik özellikleri ? Bunları aşağıda maddeler halinde bulabilirsiniz.

Yalancı bilimsel uygulamalar:

- İspat etmeye çalışmaz, ikna etmeye çalışır
- İnançlara ve imana hitab ederek saf değiştirmeye zorlar
- Güvencesi kişisel beyanlar ve hikayelerdir
- Literatürü (eğer denebilirse) sade vatandaşlara yöneliktir
- Araştırması (eğer varsa) istisnasız sallapati yapılmıştır
- Standartları, ölçüm hassasiyeti, validasyonu yoktur
- Başarısızlıklar göz ardı edilir, mazeret ileri sürülür
- Bilinçli olarak detaylar gizlenir ve mistik bir hava verilir
- İleri sürülen iddia hiçbir suretle terk edilmez, değiştirilmez

- Hiçbir ilerleme olmaz, somut bir ürüne vârlmaz.

Yukarıda sayılanlara ek olarak yalancıbilimsel uygulamaları farkettilerecek yedi ana belirtilinin listesi aşığıdadır:

1. Buluş önce medyaya açıklanır
2. Mucit tek başına keşfetmiştir
3. Buluş bir tesadüf sayesinde olmuştur
4. Güç odakları mucidi baskılıyordu
5. Bilimsel etki saptanma sınırındadır
6. Etki yeni bir doğa kanunuyla açıklanır
7. Buluş asırlardır bilindiğı için saygındır.

Öte yandan bazı dogmalar yalancıbilimsel uygulamaların farkedilmelerini zorlaştırmaktadır. Bunlar ise:

- Şarlatanlığın kolay anlaşılabilereğine inanmak
- Sadece akılsızların kurban olacaklarını sanmak
- Devletin bizi şarlatandan koruyabileceğinin zannedilmesi
- Alternatif tıp bilimselleşiyor sanırısı
- Minör şarlatanlık zararsızdır

inancıdır.

Olayların daha da çözülemez hale gelmesinde asıl neden ise sağlık profesyonellerinin şarlatanlaşmasıdır, bunun sebepleri ise şöyle özetlenebilir:

- Mesleki bıkkınlık
- Düşük mesleki saygınlık
- Maddi kazanç dürtüsü
- İnançların akli ele geçirmesi
- Gerçekle yüzyüze gelme şoku
- Peygamberlik dürtüsü
- Paranormal eğilimler (paranoid-psikopatik kişilik, konversiyon fenomeni).

Diğer bir fenomen ise günümüz teknolojilerinin teknik detaylarının sade vatandaşlar tarafından zor anlaşılabilirliğinin ardına sığınarak piyasaya sürülen yalancıbilimsel sağaltıcı cihazlardır. Bunların ortak özellikleri ise aşığıda verilmektedir:

- Dünyaca ünlü ama pek tanınmayan bir doktor bulmuştur

- Adı karmaşık ama kulağa bilimsel gelen bir terimdir
- Parlak ışıklar saçır, çok sayıda düğmeleri vardır
- Her hastalığı iyileştirir
- İyi olsanız da kullanmanızı gerektirecek nedenler vardır
- Bilimadamlarının ölçemeyeceğı kadar az enerji kullanır
- Kilometrelerce öteden iyileştirir
- Vücudu ısıtır/titretir/emer/sarsar, vb.
- Sonuç almak için özel durum/zaman, vb. gerekir
- Normal doktorlarda bulunmaz
- Posta ile veya özel satış merkezlerinden alınabilir
- Resmi sağlık otoriteleri onay vermemiştir
- Üretici nasıl çalışıldığını tam olarak açıklamaz.

Yalancıbilimsel uygulamaların karşısında kanıtadayalı tıp uygulamalarını icra etmekte olan bizler zaman zaman bahsekonu sağaltımların işe yaradıkları savıyla karşılaşmaktayız. Bu yanlış algının sebepleri ise şöyle özetlenebilir:

- Hastalık doğal seyrini izleyerek hafiflemiş olabilir
- Bir çok hastalık dönemseldir
- Plasebo etkisi öne çıkmıştır
- En başta tanı-prognoz konusunda hata yapılmıştır
- Geçici duygulanım iyileşmeleri "tedavi" olarak algılanır
- Hastanın psikolojisi hüküm verme hatası yaptırabilir
- İyileşen kişiler bunu "asıl tedavi"ye bağlamazlar.

Tüm bu veriler ışığında yalancıbilimsel uygulamaları bizlerin iyi tanınması ve bilimsel platformlarımızdaki tavizsiz duruşlarımızı netleştirmemiz gereklidir. Çünkü yalancıbilimsel uygulamalar kamu fonu, zaman ve insan kaynağı israfına neden olmaları ve temelde kamu refahını olumsuz etkiledikleri için insanlığa karşı işlenmiş suç kategorisinde değerlendirilmelidir.

KAYNAK

Daha fazla bilgi için bkz. www.quackwatch.com